

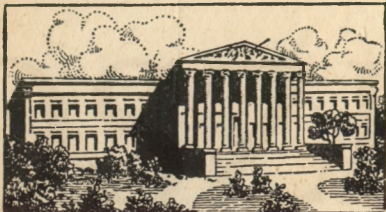

12090

2074-79

M.N.M.

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018701

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

OLCSÓ
KÖNYVTÁR

Alapította Gyulai Pál.
Szerkeszti Heinrich Gusztáv.

2077—2079. szám.

Kötéses példány
FRANKLIN-TÁRSULAT

ARANY JÁNOS NOVELLAI

KIADTA ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA

GÁLOS REZSŐ

FRANKLIN-TÁRSULAT
KIADÁSA

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Alapította

GYULAI PÁL

Szerkeszti

HEINRICH GUSZTÁV

Elsőrangú hazai és külföldi írók regényei, elbeszélések
versek, színművek, ismeretterjesztő művek sorozata.

Minden füzet külön is kapható.

- 1411—1412. **Korányi Frigyes.** Egy új asszony levelei.
1413—1416. **Ten Brink.** Shakespeare.
1417—1422. **Patapenko.** A maga emberségéből.
1423—1426. **Henzlmann Imre.** A képzőművészetek fejlődése.
1427—1429. **Gobineau.** A samakai táncosnő.
1430—1434. **Gyöngyösi István.** Murányi Vénusz.
1435—1436. **Gyulai Pál.** Az első magyar kómikus. Egy anya.
1437—1439. **Wolfner Pál.** Vázlatok a szabadelvűség történetéből.
1440—1445. **Patapenko.** A maga emberségéből. II.
1446—1449a. **Machiavelli.** A fejedelem.
1450. **Hartmann Móríc**z költeményeiből szemelvények.
1451. **Gyulai Pál.** Emlékezés Deák Ferenczre.
1452—1453. **Istváni Pál.** Volter és Grizeldis.
1454—1456. **Ihering Rudolf.** Küzdelem a jogért.
1457—1463. **Mac Donagh.** Az angol parlament szokásai.
1464—1473. **Fogazzaro.** A szent.
1474—1478. **Jókay Lajos.** Ötven év előtt.
1479—1480. **Stifter Adalbert.** A kondor.
1481—1485. **Voltaire.** Candide.
1486—1488. **D'Amicis.** Furio.
1489—1494. **Sterne** érzékeny utazásai.
1495—1497. **Taine.** Balzac.
1498—1499. **Grillparzer.** A szendomiri kolostor.
1500—1502. **Balogh Jenő.** Nyomor és bűntettek.
1503—1505. **Heine.** Utazás a Harzban.
1506—1508. **Berczik Árpád.** A pozsonyi diéta.
1509—1512. **Taine.** A görög művészet boldsége.
1513—1515. **Erdélyi Zoltán.** Vesztett boldogság.
1519—1520. **Péterfy Jenő.** Aristophanes.
1521—1522. **Andrássy Gyula.** Zrínyi Miklós a költő.
1523—1524. **Heinrich G.** Magyar elemek a német költészetben.
1525—1530. **Blasko Ibanez.** Május virága.
1531—1536. **Lafcadio Hearn.** Kokoro.
1537—1538. **D'Annunzio.** San Pantaleone.
1539—1540. **Heine** dalaiból.
1541—1543. **Concha Győző.** Pulszky Ferenc.
1544—1553. **Feuillet.** Szibill története.
1554—1558. **Szerb** költőkből.
1559—1562. **Tolstoj.** Rettenetes Iván cár halála.
1563—1568. **Szilasi Vilmos.** Platon.
1569—1571. **Szinyei József.** A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége.
1572—1576. **Berczik Árpád.** Magyar tárczák.
1577—1580. **Berzeviczy Albert.** A természetfölötti elem Shakespeare színműveiben.

ARANY JÁNOS

NOVELLÁI

KIADTA ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA

GÁLOS REZSŐ

BUDAPEST, 1923

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

KIADÁSA

~~348~~ ~~h.~~

KÖNYVTÁR

M. N. M.
KÖNYVTÁR

22

12.090 W.F.

2077-2078

~~12.090/2078-79~~

~~018701~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1923 év. 53. sz.

1923

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Arany János novellái először, és mindmáig utoljára, a Frankenburg Adolf szerkesztette *Életképek*-ben (1846) jelentek meg. Sem a költő életében nem láttak többé napvilágot, sem fia, Arany László, nem vette föl az Összes Munkák gyűjteményébe, még a Hátrahagyott Iratok közé sem. Bizonyára, mert Arany alkotásainak tökéletes szépségű, harmonikus világában — a hol még a torzók is ihletett órák művészi remekei — a pályakezdésnek ezek a gyöngéi barokk hatással zavarnák a nyugalmas összhangot.

Mégis, e novelláknak sem szabad feledésbe merülniök. Az Arany-kutatás, amióta Riedl baladák forrásait látta bennük, lépten-nyomon hivatkozik rájuk, ismerteti őket és az epigónok buzgóságával élezi ki hibáit. Pedig ezek a novellák is hozzátartoznak Arany János fejlődéséhez. Nemcsak mint stilusgyakorlatok. Első Shaksperetanulmányainak idejéből valók és kicsi csiráikban már tragikus gondolat van ; nyelvezetükben

a Toldi költője küszködik a nótárius szárazízű hivatali szavajárásával. Van bennük, a mi megkapó, vannak kedves, figyelemreméltó részleteik; de nem szabad őket Arany János mértékével mérni. — 1846 elején vagyunk csak, az Elveszett alkotmány most nyert pályadíjat és a Toldinak még a gondolata is alig van meg. Novellairodalmunk Kölcsey elbeszéléseinek németes érzelmessége és Victor Hugo romanticizmusának rémképei között bizonytalan léptekkel ingadozik.

Arany novelláinak méltó helye abban a sorozatban van, a melybe Bajza József *Ottiliá-ja*, Jósika Miklós *Isten és ördög-e*, Ormós Zsigmond *Bujdosó lengyel-e* tartoznak sokadmagukkal; indítékai Kuthy Lajos *Hazai rejtelvei*-ben és Jósika első regényében fűződnek sötétvilágítású, hináros szövevénynyé és különösen az elsőnek befejezése, a sírok cseréje, még Jókai kalandos *Szép Mikhál-jában* is él.

Ebben a fejlődésben, a korszerű ízléshez mérve kell megítélnünk őket. Nyugodt, tiszta fenségének még körvonalait is alig sejteti a lángész. Ott tapogatódzik a negyvenes évek elejének bizonytalan homályú romanticizmusában, a melybe egyfelől a népiesség, másunnan Shakspere még alig érezhetően közelednek. A középen Victor Hugo boszorkányeszközei működnek és a romantikus morál melegít, a kandalló mellett a lengyelekről érzelegnek és egyhangú melódiákhoz még Kisfaludy regéinek akkord-foszlányai adnak hangulatot. Csak a víg novellában van

egészséges fejlődés és a történeti regény jár biztos útakon.

Ez az eleven és zavaros irodalmi világ zajlik Arany körül, a ki maga is tanulmányai kezdetén van. A lökést, a melylyel önmagára talál, Szilágyi mentorsága és a Kisfaludy-Társaság pályázata adja meg neki; odáig maga is ebben a bizonytalanban jár és nem csoda, hogy az Életképeknek írva, a legnépszerűbb két tárgykör felé hajlik: Victor Hugo Quasimodoja — a Notre Dame-i toronyőr — és a közönségnek rokonszenves lengyel-kérdés vonzzák. A komorabb tárgyú társadalmi novellában nálunk számbavehető előzője nincs. Ítélete még nem önálló, iránya voltaképen nincs is. Ne nézzünk tehát a Buda Halálának öntudatosan művészi szerkezetére és utána az első akarások jóhiszemű zsengéire, mert így elvesz a helyes szemmértékünk: arra a rétre, a melynek talajából első plántácul rügyeztek, jól illettek ezek a kis neveletlen vadvirágok is.

Hibáik a romanticizmus hibái. A véletlen épen nem valószínű, sokszor naiv játéka van az események fejlődésében: az egyikben a lelkész épen befejezte a sánta harangozó és a szép Ilonka regényes történetét, amikor az elbeszélés után lepihenni térő költő az események folytatását éri meg; a Herminában a visztulaparti életmentő magyar, és a kit megment, történetesen magyar asszony leánya; Bochnia közelében az őrnagy és Hermina kocsija parasztszekérrel találkozik: véletlenül az a szekér viszi Hermina vőlegényének

holttestét. Mindkét novellában csak egy pár szónyi, idejében való magyarázkodás marad el és már megvan a tragikus következmény, hozzá a romanticizmus minden borzalmával: vélt mérgezéssel, máglyával, örülettel emitt, villogó törrel, borult elmével, halálbarohanással a másikkban. Jellemek nincsenek, csak rokonszenvesen festett szereplők a Herminában, majdnem bieder-mayeres kedvességű öregek, kisvárosi fiatalok, a háttérben nagy eseményeknek vázlatához is kevés sejtetése — a Beszélykében egy lélektanilag önmagának ellentmondó torzalak, mellette meg csupa erő nélkül való, halványan színezett típus között egy vadságában elkeseredett, de nagy dolgokhoz gyöngé gazember-típus. A főszereplők mind meghalnak és minél rémítőbben.

A meseszöveg az egyikben nagyon bonyolult, a másikkban egészen naiv. A Beszélykében előtünk bogozott apró szálak indokolgatják a későbbi merész fordulatokat: mintha csak alig látható csapásokon, tudva jutnánk el a lelkek útvesztőjébe, a hol arra ébredünk, hogy nincsen kijárat, nincsen menekülés: itt csak katasztrófa következhetik. A Herminában Szerényi, a ki gyors elhatározással cselekszik, a mikor a lovak a Visztula felé ragadják a kocsit, féltékenységében megvillogtatja zsebéből a tört, de cselekvés helyett kitér az események bonyodalmából és halálával csak belejátszik a katasztrófa fejlődésébe.

A szerkezet tehát laza. És mégis van mindkét novellában valami, a mi egy kicsit Aranyra vall:

az othelloi alapgondolat, a melyben már lélek-tani kísérlet rejtezik. Egy kis csalánmag, ha elvetődik, fölburjánzó hajtásaival kiöli a virágot — ezt az eszmét variálja mind a két elbeszélés. Mind a kettőben leány a főhős, rokonszenves, de gyöngé, a ki, mikor a csalánmagot akarátán kívül hinti el, áldozata lesz a bokrosodó gyomnak. Mind a kettőben egy othelloi kendő a féltékenységek oka, amott egy egészen valószínű levélhistória, emitt egy arczképfestésnek kissé mesterkélt története. Gézengúz féltékenysége fejlődésében indokolt, Hermináé — bár elfogadható — naiv, Szerényié valószerű. Az így megalapozott, egy-séges gondolatra és indítékokra azonban szerkezetében kezdetlegesen, hatásában végletesen épül föl a mese.

A Beszélyke keretes; de keret és mese fokozódó erővel fonódnak össze a befejezésben. Előadás-módja néhol száraz, majdnem vontatott; részleteiben azonban van szépség. A hol hivatali személyek szerepelnek, ott mintha nótárius uram is az irodája nyelvén szólna; a XVIII. század idilljeiből itt maradt protestáns lelkész azonban holdfényes estén, kertjében a természet csöndjét élvezi — és a mikor erről szól, a nótárius úrból már Arany János látszik: fenn a tejút világít és a földön elterülő sötétből a torony sugár hegye a mérhetetlen üregnek ezt a járatlan útját mint egy mutató szakítja meg — a lírai hangulatot és benne ezt a mesteri szemléletességű képet már művész rajzolja. A nem dús vacsora, vidám társaság és

utána a pihenés, amelyből vészharangok lélekrázó bűgása veri föl: kép, a mely minden hangulatával mintha már csak ismétlődnek Petőfinél *A Tiszá*-ban. A kies gyümölcsös-kert, gazdag terhével, esti hangulatban: szalontai emlék, és háttérnek vonzó. A tiszteletes derék egyénisége, nyájas, derült házanépe csak szerény útjelző a *Családi kör* felé; a kedves kis szőke bakfis sokára nővi ki magát Arany gyönyörű leányalakjaivá; de már van bennük egy-egy vonás a jövőből, valaminthogy a hősnőben is van az Arany tragikus, szenvedő asszonyaiból valami. A Beszélykében több az erő, mint a Herminában; emennek az előadása fejlettebb. Sok finom poézis van az első felében. A Visztula-parti őszi reggel hangulata, a szerelemnek az a hajnalpirú, szemérmes szépsége, a mely Aranyra jellemző — és itt különösen a *Katalin* «első szerelmére» gondolok — rokonszenves már itt is. És az egy Mokány Ferkét kivéve, csupa jó ember, jóhiszemű, jóindulatú szereplő (különösen a Herminában), Kisfaludy Károly darabjaiból élnek újra; a háttérben mindkét novellában a nyájas öregek, amott a pap («az ilyen emberek kedélyét — mondja róla — a régi hellen költeményekhez hasonlónak képzelem: benne minden derűs, minden mosolygó — még a bánat is»), itt az anya, enyhítik a cselekvény borzalmas fejlődését.

Ez a kevéske vonás mutatja, hogy a maguk korában, a kezdő poéta szárnypróbálgatásaiul, és nem aranyi mértékkel, ezek a vadvirágok sem

gyomok. De ráadásul Riedl azt tanítja, hogy a *Beszélyke* néhány eleméből a *Tengeri hántás*, a *Herminá-éből* a *Tetemrehívás* lett: «több elem, ha nem is ugyanabban a sorrendben, azonos a két műben». Volt, a ki — különösen az utóbbira nézve — nem osztozott Riedl véleményében. El kell olvasni a novellákat és a balladák elemei élesen bontakoznak ki belőlük. A *Beszélyké*-ben: 1. a szegyenbe döntött árvaleány, a ki belehal az eseményekbe, 2. a pásztor Ferke, 3. a szénaboglya és a «hegyes» torony képe, 4. Ferke megőrül, 5. az utolsó szak kezdete a novellában: «*A tűz meglohadt*», a balladában: *lohad a tűz* legalább is azt mutatják, hogy Arany reminiscentiái a ballada írásakor ehhez az első novellájához vezették. A *Herminá*-ból: 1. a leány félreértett, de tudatos és daczos kacszersága okozza az ifjú halálát, 2. a villogó tőr képe, 3. az ifjú holttestének láttára a leány megőrül. Világos, hogy a tetemrehívás történetének olvasásakor a középkori szertartás képét novellájának emlékeivel tudva és művésziesen kapcsolta. Éppen a két legjelentéktelenebb adat: amott a tűz lohadása, emitt a kebléből elővont csillogó tőr a legbiztosabb kapcsolat. Az sem véletlen, hogy mind a két ballada 1877-ből való: akkor forgathatta Arany az Életképeket újra.

Hogy ezt a kevés motívumot milyen művésziesen rendezte el új beállításban és háttérrel, a tetemrehívás és a tengerihántás keretébe, az alkotó lángeszének legszebb bizonyítékai közé tartozik. Hogy

miből fejlődött a népiességre eszmélésen és a nagykőrösi meg első pesti évek czéltudatos tanulmányain át a tökéletességnek ez a telje — azt mutassák maguk a novellák.

Győr, 1921 márczius 15.

Dr. Gálos Rezső.

EGY EGYSZERŰ BESZÉLYKE.*

Uti tárczámból.

Az idő, mikor Gyarmath mezővárosba értem, 1845-ik évi szeptember 2-án, délutáni 5 óra s 45 percz volt. Ezt zsebóráim után tudom ily pontosan, mert a városbeli egyetlen toronyóra meg vala hasonolva önmagával: *egyet* mutatott s *hetvenkettőt* vert.

Utam a temetőkert mellett vezetett el, melynek bogáncs övezte árkan kívül egy vörösre festett fejfa s tövében barna sírhalom, vonák magukra figyelmemet. Előttem nagy csoport nép, az élet mindenik korából összevegyülten, tódult a városkába s midőn mellettök elhaladék, apróbb csapatokra oszolva, rejtélyesen beszélni hallám őket; s azon ijedelmes gyönyört látám arcaikon, mely babonás kalandok elbeszélésénél elfogja hívékeny népünket.

Utazó érdeme a kandiság: azért is — s mivel nem létezik fogadó a városban — a tiszteletes udvarába hajtattam.

A férfiú, ki előző szívességgel fogadott a ház tornácán, középtermetű, nyílt, kerek ábrázatú,

* Frankenburg Adolf: Életképek. Ötödik kötet. Pest, 1846. 388—399. l. — 13. sz. — mart. 28.

körülbelül negyvenéves lehet, gömbölyű, de arányos tagokkal. Öltöne vékony barna kelméből s egész viselete igen tiszta volt. Egyike ő azon felhőtlen kedélyű, jószívű protestáns lelkészeknek, kik — jóllehet csekély jövedelmükhöz nagy családdal terhelve — oly édes-örömet teljesítik a házigazdai önkénytes kötelességet utazó idegeknek irányában. Az ilyen emberek kedélyét a régi hellen költeményekhez hasonlónak képzelem: benne minden derült, minden mosolygó — még a bánat is.

Legott bemutatott a ház asszonyának, kiből később a derék férjhez méltó nőre ismertem és csakhamar otthonossá levék a jámbor családnál, melyet még a házi úr élemedett anyja s szám szerint mintegy öt, részint fiú, részint leány, nyájas gyermek egészíte ki. Az apa gyöngéden szereti s örömet hasonlítja ezeket sarjadó olajvesszőkhöz a zsoltárok írójával.

A lelkészlak nemigen van kényelemre számítva. Épülés ideje alkalmasint a reformatio korszakában vész el: róla hallgatnak a városbeli hagyományok. Terjedelmes cselédszobáján kívül egy lakszoba van benne a család számára, s az úgynevezett tanulószoba, tiszteletesünk könyveivel; de ez utóbbit, láthatólag, a későbbi kor fényűzése rögtönözte a széles tornáczból. Ezt engedé számomra gazdám jószívűsége, s ide hordatá be uti holmimat.

Háziasszonyom konyhába vette magát; a lelkész hosszúszerű pipával kínált meg s kertje

megtekintésére hítt. Örömmel fogadám mindeniket.

Az este szép, a kert kies volt. Szép rendbe ültetett fiatal gyümölcsfák tevék ennek legfőbb ékességét, melyek — bár hatalmas póznáktól gyámolítva — csak alig bírák a gazdag terhet, melyet az ősz pazar keze rájuk aggatott. A lelkész elégedve, hogy ne mondjam, büszkén tekintett végig soraikon : mert hiszen mindez, Isten után, az ő teremtménye volt.

Darab ideig holmiról beszélgetve sétáltunk a széles, tiszta utakon. E kert a gazda szénás-kertjével határos. Óriásilag nyúlék föl abban egy tetemes szénaboglya s lenézve a körötte ágaskodó szalmacsomókat, a látkörében legmagasabbal, a város tornyával vetélkedett, melyet nem ért föl ugyan egészen magasságban, de vaskosságban húszszorosan meghaladott. Ezért jogot érzett büszkébb lenni, mint amaz. Izmos lába körül lóher-sarjú zöldelt, mely még inkább növelé természetét a csalatkozott szem előtt.

Végre gyeppadhoz értünk s kölcsönös felszólítás nélkül, mintegy akaratlanul telepedénk le arra. Szemközt e paddal egy sírkő, mint megtudám, a lelkész elhunyt atyjáé, emlékezetembe hozá a vörös fejfát s a lelkész tett kérdésekre következőleg beszélé el annak történetét :

Mult évben — így kezdé emberséges házigazdám — egy árva leány volt szolgálatomban, Ilonka nevű. A leány szép és jó volt s ezért őt

családom és én szerettük. Élemedett nagyanyján kívül senkie sem vala széles e világon. Nagyanyja igen szereté őt, de szegénysége miatt nem ruházhatván korához s a pór nép közt is annyira elterjedt fényűzéshez képest, kénytelen vala szolgálatba állítani. Sírva vezeté hozzám és kért, lennék atyja atyja helyett. Csak én vagyok az, mondá, kire nyugodtan bízni meri ifjúsága feshő virágát, máshoz, e cselédi romlottság korszakában, a világért sem hagyná szegődni, ha koldulással keresné is számára a ruházatot. Én felfogadtam a leányt s bár szóval nem ígértem, erősen elhatározám magamban, hogy ha jó leend, gondoskodom illő kiházásításáról.

A szolgálaleány viselete meghaladá várakozásomat. Ügyes, tanulékony, engedelmes, szorgalmas, mindenek fölött pedig hű cseléd lón, milyen korunkban a fehér hollók közé számítható. Gyermekemként szeretém őt, asszonya saját kezeivel var(r)t számára díszes öltözéket s büszke lón rá, mintha önszülötte lett volna. Gyermekim testvéröket hívék föllelni benne s én épen azon gondolkozám, hogy leányommá fogadjam s szép tehetségeihez illő nevelést adjak neki.

Ezért nem nézhetém némi boszankodás nélkül, hogy Gézenguz, ki toronyban őri, harangozóí, egyszersmind óra-felvonói hivatalokat viselt, esenkedik a leány után. Gézenguz Mátyás igen jó ember volt, tagadhatatlan, mint egy darab kenyér; de arcza is oly sejtes, rostás volt himlőhelytől, mint a kenyérbél; azonfelül kulacsfejű,

róthajú és sánta volt ; szemeinek egyike szinte himlői áldozatává lett ; szóval, az egész ember oly gyülevész valami volt, kit férfi vas béketúréseért szenvedhetett, hűségeért becsülhetett ugyan, de néember sehogy sem szerethetett. Így lón Ilonkával is ; nem nevette ugyan ki, mert sokkal jobb volt, mintsem azt tehesse ; de szánta s lehetőleg kerülte esetlenkedéseit.

S mégis, vajha méltányoltam volna Gézunguz ragaszkodását a leányhoz ; vajha rábírtam volna Ilonkát kezet nyújtani a díztelen harangozónak ! Most hihetőleg, nem kellene gyászeseményt beszélnem önnek. De akkor fényesebb jövőt ígértem a leánynak, semhogy egy természet csúfja karjaiba vethetném őt. Isten útjai csodálatosak.

Egy éve lehet éppen, hogy egy szép alkony után e helyen ülék. Az örök természet éji könyve felé függesztém szemeimet s egészen átadám magam gondolataimnak. Merengésemből zaj ébreszte föl s arra tekintve, szénáskertemből sötét alakot láték a kerítésen átlopózni ezen kertbe. Tolvajnak véltem s el akarám várni, mit tevő leszen ? Nem sok idő múlva női alak is jelenék meg. Beszélgetésök meghitt volt, szerelmes s mint ki-vehetém, a néember részéről panaszos, a férfieről biztató vala. Eme szőlőlugas alatt feléjük suhanék s Ilonkára ismertem. Csalatásom igen érzékenyen hatott rám. Tehát ő sem az, kinek ismertem ! tehát ő is megcsalt ! Meg akarám ismerni csábítóját s mögötte teremvén, erősen nyakon ragadtam. A legény nem futott el, nem állott ellent. Levoná

fejéről kalapját s benne Mokány Ferkére ismer-tem. Parancsolám, jőjjön szobámba s ő engedelmeskedett.

Mokány Ferke szegény volt, de legszebb fiú a városban. Özvegy anyja nagyon kényesen nővelte föl, dologra soha nem hajtotta, hanem bábként ezifrázta s legkisebb óhaját is teljesítette. Így, nem lévén kereső a háznál, igen könnyen elfogyott az apai kevés keresmény s azon időben, melyről szólok, már alig vala képes fizetni a korcsmabeli s egyéb adósságokat. Mert a suhancz, mint általában pórjaink, legényes fényűzésnek hitte, ha napról-napra csapszékeken dorbézolhatott s a gyarmathi összes legénység szomjas gé- géin kívül az ivóház földjét is eláztathatta. Egyébiránt tolvajság vádja még nem terhelé őt s ennyit elég becsületességnek tartott a nép.

Dorgálásomra Ferke egyenesen megvallá, hogy ő a leányt fölötte szereti s török-szakad, nejjévé fogja tenni.

E merészség meglepett. Megvallom, nem mer-tem tőle egyenesen megtagadni a leányt, kinek kezérőli rendelkezést már mindenestre jogaim közé számítottam: hanem épületes tanítást tart-ván neki a korhelység s pazarlás káros követke-ményeiről, azzal végeztem beszédemet, hogy ha jól viseli magát, szolgálatba áll s szerez valamit, a miből gazdaságát megindíthatja: nőül nyeri tőlem Ilonkát, sőt gondoskodni is fogok a leány illő kiferjesítéséről. Az ifjú szótlan fordult ki szobámból, szemére nyomta fővegét s távozott.

Azután Ilonkát fogtam elő. Minden felelete, kérelme ebben központosult : adjam hozzá Ferkéhez, máskép ő szerencsétlen lesz. Megtiltám róla beszélni, gondolkozni ; szorosabb ügyelet alá vevém a leányt s vártam a gyógyszerert onnan, hol az legbizonyosabb — az időtől.

Néhány nap mulva, ez esemény után tolvajt fogtak, midőn éppen a szomszédfaluból hat ökröf hajtott el s az a tolvaj — Mokány Ferke volt.

Ilonka ajultan rogyott le ezen hír hallására. Lehetlen vala nem szánnom őt, annyival inkább, mert most már sohasem leendhetett a tolvaj felesége. Mokány a megyeházhoz vitetett s rövid időn két évi magánbörtönre ítéltetett.

A leány akkori szenvedése leírhatlan. Sohasem hittem, hogy ily erős érzelem lakjék műveletlen lélekben. Én ugyan csak boldogtalan szenvedélye dühének tulajdonítám kínait, de nőm mélyebben olvasott. Néhány sükeretlen próba után kivallatá titkát : a leány anya volt.

Most megfoghatóbb lőn előttem fájdalmanak mélysége. Hiusodott szerelem, fenyegető gyalázat s mardosó lelkiismeret egyaránt gyötörték lelkét. Előttem állott vétke szörnyűségében, mégsem gyűlölhettem, csupán szántam őt.

Egyedül ő rá szegezve figyelmemet, csak később vevém észre, hogy kívülre még egy más lény is szenved lakom körül. E szenvedő a szegény Gézenguz volt.

Magamhoz hivatám s felfödözvén neki az egész

eseményt, kértem, hajlandó lenne-e elvenni a leányt ily állapotban.

Gézenguz mindent tudott. Ő a leánynak minden léptét megleste; ez sem maradt titokban előtte. «Ha hűséget fogad s azt megtartja — mondá — én soha nem vetem szemére előbbi bűnét.»

Ismertem Gézenguzt oly embernek, ki szavát szokta tartani. Azért, jó igérettel bocsátván el, hivatám Ilonkát. Elébe adván vétke iszonyúságát: ő hallgatott; olykor nagyon megtelt könny hem-pelygett alá sápadt arczain, olykor terhes sóhaj erőlködött fel szorongó kebléből: de hallgatott. Hanem, midőn Gézenguz ajánlatáról kezdék beszélni, szikra lövelt ki sötét szemeiből, képe rész elhatározottságot látszék ölteni s beszédem végeztével szilárd hangon ekkép felelt: «Tiszteletes uram, ha van még e föld kerekiségén férfi, ki engem nem utált meg végképen, én nője leszek, mert nem szeretnék meghalni, mielőtt némileg megengesztelném Istenemet szenvedésim, imáim s jótetteim által.» Egy lelket remélek megnyerni Istennek s másnap összeadám őket.

Ekkortáiban utazott keresztül itten megyei egyik esküttünk, ugyanaz, ki végrehajtotta a vizsgálatot Mokány ellen. Kérdésekre elbeszélé, miszerint Ferke azt vallotta lopása okául, mert pénzt kellett szereznie, hogy egy leányt elvehessen; azon kérdésekre pedig, miért nem igyekezett becsületes módon jutni vagyonhoz? azt felelte: mert nem volt idő rá; de hogy miért nem

volt idő? azt semmi faggatásra meg nem vallotta.

Gézenguz házasságának kezdete a nevetségességig boldog volt. Ugrándozott kedvében, mint a gyermek; ha nője nála volt a toronyban, egész lelkesedéssel fúta harsány sípját és hogy e működésének nem a legbájosabb zene lőn eredménye, annak oka nem a zenész hangulatában, hanem a toronysíp egyhangúságában keresendő, melyen legfőlebb is csak erősebb és gyöngébb sipítással fejezhette ki kedélye változatait. Ellenben mihelyt Ilonka eltávozott oldala mellől, azonnal megcsappant a síp éles toroka és szerencsésnek tarthatta magát az óranegyed, melyet megsípolt.

Hanem a jó Ilonka ritkán hagyá rekedezni férje hangszerét. Többnyire ott ült, orsóval kezén, oldala mellett, nézván a már hólepte téreket s a térekből apró czövekként felnyúló tornyait a távol falunak: csak egy táj volt, hová sohasem fordította tekintetét, tudniillik az, melyen a megye székvárosa feküdt messze fehérő új börtönével. Gyökerestül ki akará irtani szívéből Mokány emlékezetét s becsületére legyen mondva, még eddig győzött a nehéz küzdelemben.

Ilonka jó nő volt. Pazarlásig szórta férjére szívességeit s hogy annál inkább meggyőződjek ez hűségéről, egészen hozzá költözött a toronyba, honnan csak néha távozott el rövid időre, minket meglátogatni; mert a nagyanya száraz időben naponkint járván templomba, vele ő, ki egy nap

sem mulasztá el buzgó imával járulni Isten ol-tárához, gyakran beszélhetett.

De fájdalom! nem leheté tartós Gézenguz boldogsága. Lassanként elenyészett az érzéki mámor, melynek ölen ringva oly édenieknek találá előbb napjait s minél inkább elhalmozta őt Ilonka gyöngédségekkel, annál sötétebb, bizalmatlanabb lón. Gyakran megállott, ha Ilonka távol volt, ennek tükre, ezen fényűzési bútor előtt, milyenemű ékesség sem az előtt, sem azóta nem talál-tatott a gyarmathi toronyban s vizsgálat alá vetvén idomtalan tagjait, meggyőződésé lón féltékeny gyanúja, mely szerint lehetetlenek hivé, hogy Ilonka jósága egyéb lehessen tette-tésnél. Ilonka észrevette férje változását, igyeke-zett még több szívességgel deríteni föl kedélyét: de hogy ez által még inkább elkomorította, nem szükség mondanom.

Idő múlva elérkezett a nő fájdalom-napja, melynek alkonyán egy szép fiúnak lón anyjává. Gézenguz elég kímélettel, sőt gyöngéd ápolással viseltetett ugyan a szenvedő asszony iránt, de fájt néznie, hogy minél inkább fejlettek a csecsemő arczvonalmi, annál hasonlóbb lón ahhoz, kihez hasonlónak lennie nagyon természetes vala. Ő, ki szerencsésnek tartotta magát, hogy Ilonka, roncsoltan, úgy mint vala, nejevé lón, most jogairól tépelődött s megbánás ölyvei marták lelkét.

Az anya anyailag szereté gyermekét. Úgy hi-szem, ön semmit sem talál ezen kitételben, mi bűnül rovathaték a boldogtalannak: hiszen a

lény, ámbár vétek adta életét, ártatlan s Ilonka e lénynek anyja volt. De a féltő Gézenguz szenvedélyhálózata szemének minduntalan rémképeket mutatott e gyermeki arcz tiszta tükre ; ártatlan mosolyában az édeni kígyót hívé lappangni s minden csók, melyet az erény ösvényére visszatért anya bűnben fogamzott kisedének rebegő ajkára nyomott, hűtlenség pecséteül égett a férj kebelén. Nem is maradt már csupán magános ábrándinál a harangozó : féltése gyakori szemrehányásokban tört ki, milyeket nem ritkán volt alkalmam hallani a toronyból, ha olykor udvarom hűs levegőjét élvezém az est csöndes óráiban.

Így ültem egyszer házam árnyékos tornácán egy holdvilágos szép nyári estvén. Álomhozó egyhangúságban kongott el az estharang Gézenguz gépszerű lógatására ; nemsokára kialudt a holdfénynyel küzdő halvány világ a toronyszoba ablakából ; a kolompok dadogó nyelve néma lön s helyettök a békasereg lármája kelt a templom melletti 'Paptó' nevű mocsárból, mint csevegő gyerkőczöké iskoláinkban. Az ég szitáló harmata meghívesíté a tétováz szellő fuvalmát, ez pedig balzsamként hatott mellényem tág nyílásán keresztül keblemre : sokáig, igen sokáig ültem édesen elmerülve. Járatlan útja a mérhetlen üregnek, az óriási tejút emelkedett szemeim előtt, melyet mutatóként szakasztott meg a torony sugár hegye ; mikről gondolkoztam, nem emlékezem, tán nem valának tiszták eszméim : de ilyen perczekben mindenkor felette megkönnyült-

nek érzem keblemet. Egyszerre zörejt hallok a toronyban s odatekintve, fenn a harangok emeleténél, emberi alakot pillantok meg, melyben Gézenguzra ismerék. Alsó párkányán állott a boltozatos, kapunemű ablaknak; valamit csóvált egész erejéből, mely, mint sírásából kivehetém, gyermek volt. Felugrottam helyemből s kilépve a holdfényre, kiáltani akartam, de mielőtt a hang elreppent ajkimról, női alak termett a szörny megett s kiragadá kezei közül martalékát. Azután mindketten visszavonultak a torony beljébe; csak egy arcz maradt látható a széles éjszakában s ez a nyájas hold teli arca volt.

A látott jelenet sokkal mélyebb benyomást tett elmémre, hogysem ágyamba térhettem volna, mielőtt meglátogatnám a boldogtalan házaspárt a torony magányában. Lámpát vevék s mivel a toronyajtó egyik kulcsa nálam van, akadály nélkül bemehetvén, zajtalanul haladék föl a meredek lépcsőkön. Midőn az ajtót rájok nyitottam, minden csöndes volt a szobában: Ilonka, emlőjére szorítva kisdedét, ennek bölcsője előtt alacsony széken ült s reszketett, mint hideglázás beteg; férje a kandalló padján, térdeire nyugasztván könyökeit, egész arczát eltakarta tenyerével; s a mint észrevettek, a feleség reménylő bizalommal emelé föl rám nagy fekete szemeit; ellenben a toronyőr ijedve szökött fel ültéből, egyet lépett felém, de ismét visszahanyatlott s a kandalló párkányához támaszkodék.

Komoly hangon kérdezém zavarodásuk okát.

Ilonka nagyot sóhajtott, férjére tekintett s hallgatott. A harangozó tagadni akará a történeteket, de észrevevén, hogy szemtanúja valék tetteinek, rémülve vallá meg gyilkos szándékát. Alvó nője mellől ragadta el a gyűlölt gyermeket s örült feldühödésében a mélybe akará azt zúdítani. Keményen megdorgáltam.

«Nem a régi bűn az, — menté magát Gézen-guz' — melyért meghültem iránta: im e levél mindent megfejt. Ma estve fogtam ezt el s hozója kivallá, hogy nem ez az első; több mint húsz előzte már meg.»

Mert Gézen-guz nem azért vala harangozó, hogy olvasni ne tudjon. Átadta a felbontott levelet: Ilonkának szólt. E perczben a nő szeme közé néztem: arczát vérlob futá el, mely azonnal el-tűnván, helyette halálsápadtság fogott tanyát. E jelből vétkét hívém olvasni.

A levél Ferkétől volt. Durva fogalmazásából ennyi fejlett ki világos értelmül: Ferke még most is szereti Ilonkát; megszökik rövid időn; Gézen-guzt agyonüti s Ilonkával levándorol Bácskába, hol jó napokat fognak élni.

Gézen-guzt némileg igazolva láttam s Ilonkát sülyedtebbnek hívém, hogysem tovább vesztegessen rá gondoskodásomat. S midőn amaz ki-mondotta, hogy nem kíván többé nőjével együtt élni, mint engesztelhetlen gyűlölség esetében szokás, elválasztám őket.

Ilonka nagyanyjához vonult, hol gyermeke nem sok idő múlva meghalt. Ettől fogva soha-

sem láttam e nőt ; még templomban sem jelent meg soha, holott azelőtt naponként szokott abba eljárni.

★

A lelkész félbeszakasztá elbeszélését s kiüté fenekére égett pipája hamvát ; én az árnyékos útba mélyítém szemeimet, melynek homályából egy lenge alak fejlett ki s felénk közelített.

— A vacsora kész, zöngé karcsú, szőke, mintegy tizennégy éves leánya a lelkésznek.

— Méltóztassék ; unszola a lelkész s felállottunk ; én pedig kértem, hogy menésközben végezné be Ilonka történetét.

★

— Azokat, miket még mondanom kell, — folytatá a pap — egykor én is egészen máskép hittem ; de miután a mult napokban végrehajtott vizsgálatból megtudtam a valót tiszta egyszerűségében : nem akarom önt mindazon csalódásokon keresztül vezetni, mely[ek]ben eleinte magam is valék, ámbár jól tudom, hogy elbeszélésem ez által igen sokat nyerne érdekességben ; hanem elmondom röviden s oly renddel, milyennel az események következnek egymás után.

Mokány Ferke, mint mondám, a megye magánybörtönében ült. Csalatkozik, ki azt hinné, hogy magánybörtöneink által, úgy a mint jelenben vannak, teljesen meg van gátolva a vétkeknek akár egymással, akár külső egyénekkal

való közlekedése ; mert az elsőt, egyik emeletről a másikra, a csatornákon, az utóbbit a hűtlen őrizet által széltire teljesíthetik. Nem tudom, vajon Mokány megkíséرتette-e az első módot s kötött-e valamely szépreményű ismeretséget tapasztaltabb zsványokkal : de az utóbbi segélyével gyakran írt, vagy helyesebben iratott Ilonkának a felvigyázó hajdu által, ki egyébiránt maga is csak megyei szolgálata letöltéig hagyott fel *némileg* a tolvajsággal. De Ilonka nem tántorodott le a kötelesség ösvényéről, olvasatlanul égette el minden leveleit, kivéven az utolsót, mely, fájdalom! férje kezébe került. Titkolta mégis férjétől, nehogy újabb tápszert nyerjen általa ennek féltékenysége s midőn színét változni láttam a levél elfogatásakor, ez csak azért lőn, mert titka elárultatott s mert tudá, hogy lehetlen lesz elhívetni férjével ártatlanságát, lehetlen bizonyítani az előbbi levelek elégetését és azt, hogy nem részese a levélben írt borzasztó tervnek. S ezért még csak nem is mentette magát.

A szerencsétlen nő leverettsége mértékfölötti volt. Ime, ő nemes győzelmet vívott ki bűnös szenvedélye felett ; gondosan ápolá szíve kertjében az erény virágit, de azon egy szem vétekmag, melyet könnyelműen elejt vala, ezer szúrós csalánt hajtott s elölé a gyöngébb sarjadékot.

Hiszen férjét nem szereté, nem szeretheté, az igaz. De eltökélt szándéka volt őt boldogítani, mint más nő sem tevé vala ; megtagadta keblének minden érzelmét, lemondott az élet ártatlan

örömeiről s szigorúan, egyedül kötélyinek elt. Azonban a vétek büntetése rendszerint akkor érkezik el, mikor a bűnös már a megtérés útján vél haladni: ostora lőn a férj. Hűsége hűtlenségnek, jósága tettetésnek, gyöngédsége gúnynak magyaráztatott; ő maga kitaszított, eldobott, mint rothadt gyümölcs. Nemsokára gyermeke, ez egyetlen való, ki még mosolyogva tekintett rá, hihetőleg a sok láznemű változások által megromlott tej miatt meghalt s ő pusztán, egyedül állott az élet kietlenében. Kedélye végkép elsötétült, imái megszűntek s — varázslóhoz folyamodott segedelemért.

Majdnem minden helységinkben vannak még vén asszonyok, sőt férfiak is, kik egyes hazudozásokkal ámítják a könnyenhívő népet, s kik ellen szószékből intézett gyakori beszédeink sehogysen akarnak megfogamzani a magukat oly örömett ámíttató híveknél.

A babona ugyan, melyet egy ilyen banya Gézenguz számára rendelt, egyszerű és ártatlan volt. Bizonyos páratlan számú borsó-, lencse-, köles- és gabona-szemeket kellett összevegyíteni s ezek főtt levével készíteni eledelt a férj számára. Első tekintetre látható, hogy a varázsnő, illő jutalomért, csak ez egy esetre rögtönözte hathatós gyógyszerét, mely végkép kioltandó vala Gézenguz féltékenységét.

Az egyszerű, de ízletes éték elkészült, s Ilonka remegve lopta azt fel a torony magányába, mihelyt észrevette férje távollétét.

Azon nap egészen zavarba jöttek a toronybeli foglalatosságok : az órák és negyedek kisípolatlanul tűntek az örök semmiségbe, a déleesti harangozás elmaradt, majd az óra is megállt, mint egykor a nap Jósue viadala fölött. — Gézenguz halva találtatott a toronyban.

Lábainál egy feldőlt edény s törött üvegdarabok látszának némileg tanusítani halálát. A test felbontatott s halála erőszakosnak — *rézméreg* általinak ismertetett el.

A gyarmathi közvélemény gyanúja legott Itonkára irányzá szemeit. Tanúk akadtak, kik látták e nőt azon nap reggelén, köténye alá rejtett holmival a toronyba suhanni. Itonka elfogott ; börtönbe hurczoltatott.

Útjában tömérdek nő követé, kik sárral, kövekkel dobáltak felé ; szitkokat, rágalmakat s leggyalázatosabb czímeket szórták rá, s minél rövidebb útu eljárást kívánván, halált követeltek fejére a gyarmathi tanácstól. Az esemény följelentetett a járás főbírájának, ki csak néhány nap multával érkezék lejőni a dolog vizsgálatára. Ezalatt naponkint reggeltől estig tartának a látogatások Itonka börtöne ajtaján s mivel köveket már nem lehetett, *legalább* átkokat szórtak a sötét boltozat odvába.

Végre eljött a vizsgálat napja. A főbíró legelőbb is a férjgyilkost akará látni s Itonka felhozatott. Csak romjai valának már hajdani szépségének, de e romok is igen szépek voltak. Minden vallo-mása ebből állt : ő ölte meg férjét, de akaratlanul.

Erősen hitte, hogy a halál a babona következménye lón.

A főbíró visszaküldé őt fogházába. Ekkor kezdődött a tanúk kihallgatása. Vizsgálat során, több mellékes dolgokon kívül, miket részint eddig már beszéyembe szőttem, napfényre jött, hogy az Ilonka által készített étek, mind czéljára, mind tartalmára nézve, egészen ártatlan volt s hogy Gézenguz «rézelejének» mértékfölötti ivása miatt mult ki.

Tudniillik Gézenguz, miután nőjétől különvált, lelke bánatában pálinkaivásnak adta magát s ama szerencsétlen napon igen nagy mennyiségűt vón be azon mérgezett előszeszből, mely az üst rezéről «rézeleje» néven ismeretes pórnépünknel s a rögzöttebb ivók által igen jó gyomorrágó nedvnek tartatik.

A főbíró nem vélte szükségesnek megye börtönébe kísértetni a nőt, hanem megértve ártatlanságát, szabadon bocsátni parancsolá azt. A nép mormogott ugyan, sehogy sem férvén agyába, hogy igazabb legyen a vizsgálat, mint az ő kedvencz véleménye ; s nem foghatván meg, miként nem halhatott volna meg Gézenguz csupán a babona által is : de mitsem tehetván a hatalmas főbíró ellen, kénytelen vala lemondani a már bizonyosnak hitt fővételi mutatvány élvezetéről.

A fogház ajtaja megnyittatott : Ilonka szalmaágyán fekvék. A kisbíró szabadságát hirdeté ; Ilonka nem felelt ; a kisbíró hozzáment felrázni álmából : hasztalanul ! a nő álma örökös vala.

Hosszú gombostű volt szúrva szívébe : öngyilkosa lőn. S mint ilyen, keresztényi szertartás nélkül, a temetőkert árkan *kívül* temettetett el.

Im ez a vörös fejfa története. —

*

Mélyen megilletődve léptem a nyájas arcokkal ékesített szobába s ültem a nem gazdag ugyan, de a háznép szívességével gazdagon fűszerezett vacsora mellé, hol a vidám, őszinte társaság s Diószeg arany-bora csakhamar földerítének, úgy hogy midőn pár óra mulva hálószobámba vonultam, Ilonka vörös fejfája helyett a házi szőke leány karcsú alakja lebegett képzetem előtt.

Darab időig az ágyam előtt álló polczozat tisztos könyveinek aranynyomatú sarkezímein legettetem még szemeimet ; majd eloltám gyertyámat s átengedém tagjaimat az álom feloldozó kezeinek.

Egyszerre vészharangok lélekrázó bűgása riadozik füleimbe ; felnyitom szemeimet s vérszínű világításban égnek szobám falai ; az utczákon ijedelmes «tűz! tűz!» kiáltozás hallatszik. Felugrok ágyamból, köpenyt, lábbelit ragadok s rohanok az udvarra. A tűz igen közel — a lelkész szénakertjében volt : a nagy szénaboglya égett.

«Tűzoltót ! fecskendőket !» — kiálték szinte magamon kívül — s fájt megértenem, hogy ilyenű eszközök ezen városban nem találtak.

A nagy számmal összecsődült parasztok tömött karikát formáltak a tűz körül s vasvilláikra

támaszkodva, meddő tanakodásba voltak merülve oly valami felett, mely mindig csak a veszély bekövetkezte után jut eszökbe s melyet, elmulván a baj, ismét felednek. Némelyik használni akarván a jó alkalmat, pipára is gyújtott.

— Nem kár volna belévetni, a ki ezt cselekedte, — mondá egyik.

— Csak kár, hogy semmi tűzoltónk nincs, — sopánkodék a másik.

— Nincs jobb a cserepes háznál, — jegyzé meg a harmadik.

— Szénaboglyát csak nem tehet az ember cserep alá, — morgott az első.

— Nem is jól van, hogy tiszteletes uram ennyi takarmányt hordat a város közepére, — zúgtak némelyek. Segélyről egyik sem gondolkozott.

De talán késő is lett volna minden emberi segedelem. A tűz már körülölelte a boglya karcsú tövét lángkarjaival, tetejét pedig a felhőkig tornyodó füstoszlopba takarta el. Minden, mit még tehetni véltem, szerencsétlen házigazdám vígasztalása volt.

A gyümölcskert fái között találám őt családjával együtt, hová becsesebb bútorait hordá biztosítás végett. Midőn, vígasztaló szavak mellett, megszorítám jobb kezét, kitörlé szeméből a feltolakodott könyút s keresztényi megnyugvással mondá: Isten így akarta. A nő kicsinyeit ápolá, a szőke leányka majdnem teljes lélekjelenléttel tartott szemlét a bútorhalmaz felett: nem hibázik-e valamely kedves darab közülök. Meglepő-

leg tükrözé vissza egész család az apa szerencsés lelkületét.

Ez alatt egy gyöngé fuvalom félrelebbentette a boglyatetőrül a felgomolygó füstöt: a tömeg egyhangú zaja rémület és jajveszéklés hangjaivá emelkedett, mert a látvány rettenetessé lőn.

Egy férfi állt a tetőn, teste alrészzeivel a szénába fúródva, merevedten, az élet legkisebb jele nélkül.

— Hágcsót, hágcsót neki! — kiáltozták sokan. — De hágcsót senki sem hozott s minek is hozott volna? Fojtó meleg és füst régen megtették hatásukat az emberi veszendő életműre.

Most a tűz érinté lángnyelve hegyével a tetet: meggyult az, mint fáklya s néhány percz mulva elégetten omlott össze.

A tűz meglohadt, a nép eloszlott, csak néhányan maradván örökül az égő perje-parázs mellett. Szerencsére nyugodtak a szelek s a széna, szerencsére, mindenfelől gyümölcsös kertektől való körülvéve. Én és a kárvallott család a kertben virradtunk fel.

A hajnal, a nap végre feltűnt s elnyomá a még füstölgő romnak gyengébb világát. Gazdám, családja s némely szíves szomszédok visszaszállították a bútorokat a házba, mely munkában segíteni nekik szomorú tisztelnem érzém. A holmik épségben valának, kivéven, hogy a kihordási tolongás alkalmával a túlbuzgó hívek néhány egyes darabot nem átaláltak elsajátítani.

A bomlakozás még félig sem volt rendbe hozva, midőn egy agg pórnök tántorgott be a házba, rémülettel adván hírül, hogy leánya holttestét az éjjel felásták, elrabolták. Ilonka nagynyja volt.

Összeborzadtunk e hír hallásán, s a lelkész felszólítására ketten kimentünk a temetőbe, megnézni a halottak békés honában elkövetett istentelen rablás nyomdokit.

Rettenetes volt, mit láttunk. Ilonka sírja felbontva tátongott, mélyében a vörös fejfa s egy szétrombolt koporsó darabjai: ezek alatt Gézen-guz holtteste. Benn a temetőben magas új földhányással volt felormozva a sír, melyben azelőtt Gézen-guz feküdt. Most, hihetőleg, Ilonka tetemei nyugosznak benne.

Búcsút vevék ez irtózat színhelyétől, búcsút a szelid lekipásztortul és családjától, melynek körében egyfelől a legmosolygóbb háziboldogságnak, másrészt a féktelen indulat legiszonyatosb következményinek levék tanúja.

Pár óra múlva a megye székvárosába érkeztem. Itt hallám a legújabb hírt egy rab szökése felől a magánybörtönből, ki, mint állíták, kevéssel azelőtt, természetesen a magányrendszer rovására, megőrült. Nem szükség mondanom, hogy az örülten elszökött rab s önmagát is semmivé tett gyujtogató — *Mokány* Ferke volt.

S ne jutott volna-e eszembe, hogy egy szem könnyelműen elejtett vétekmag a vétkek egész csalánnemzedékét termi meg?

HERMINA.*

I.

A közelebbi múlt tél nagy részét Krakóban tölté egy magyar nemes ifjú: nem politikai czélból, mikép azt némelyek talán gyanítnák; hanem egyéb érdekből, mit azon egyszerű oknál fogva nem beszélek ki előre, hogy ez által a kegyes olvasót beszélyem végigtekintésére ösztönözzem.

Az 1845-dik évi october 30-dika egyike volt azon felhőtlen őszi napoknak, melyeken a nyugoti szellő fejer szálakkal szövö be a mezők virányát s a még egyszer, bár későn életre kelt pázsiton itt-ott savanyteljes őszi füvek öltögetik vérpiros nyelveiket. A déleesti nap tiszta fénye csöndesen hullámozó tengerré varázsolá a beselymezett síkgyepet; langymeleg sugári kellemesen hatottak a fázékony emberi testre: csak annak idegeit futhatta végig némely borzadály, ki a Visztula partján sétálván, e folyam csillogó tükrére tekintett s hideg fürdőjébe képzelé magát. Azonban, nyár végével, e partnak is nagyon meggyérültek

* Frankenburg Adolf: Életképek. Hatodik kötet. Pest, 1846. 266—273. l. — 9. sz. — aug. 29.

csapongó fecskéi s az estvén, miről szó van, egyedül beszélyünk ifja — kit *Szerényinek* nevezhetünk — élvezi a hajlottkorú természet még folyvást ígéző szépségeit a merész folyó tekerves partjain.

Egyszerre lódobogás, kocsirobaj s ezekbe vegyült némbersikoltás riasztja fel ifjunkat édes elmerültségéből: hátratekintve féktelen lovakat lát rohanni, s az elragadt kocsiival egyenesen a Visztula medrének tartani. A lehullt kocsis távolabb fekszik; a kocsiiban két némbert látható.

Szerényi nem haboz, mit tegyen. Merész elszántsággal iramlik a bőszi lovak elé, s midőn azok alig vannak pár ölnyire a folyó szélétől, megragadja szíjaikat. De a feldühödt állatokat nem oly könnyű feltartani; rohantukban keményen hátralökik s elgázolják az ifjút. Hanem éppen ez akadály lábaik között és alatt megzavarja őket s míg egyik jobbra, másik balra vonva, sükeretlenül vesződnek, a felocsudott kocsis oda érkezik s rendbe hozza pártos alattvalóit.

Szerényi eszméletlenül fekszik a kocsi alatt. Homlokán, mellén, nagy sebet s kék foltokat vertek a láb ércz patkói; jobb kezét kerék nyomja. A hölgyek kocsiiba tétetik őt s nem tudván kilétét, lakukba viszik.

II.

Pár nappal e történet után, dagadó váncosok hófehér gyolcsai között, gyógyító álomba szenderülten találjuk Szerényi Gyulát. Fejénél őrangyal-

ként ül egy szép hölgy, habselyembe kötött aranyos imakönyvvel kezében. A hölgy arca fehér, mintha Ferenczynek csak most vette volna le róla vésőjét : de a hollófürtök, az erős szemöldök, s ezek alól tündöklő fekete szemek hatalmasan meggyőznek, hogy az alak nem szobor. Szemei a könyvbe vannak merülve, szent áhítattal utazák végig a malasztos igék sorait : de midőn a könyörgő az imának ezen szavaihoz ér : «tartsd egészségben, uram, szerelmesimet», tekintete a beteg ifjúra villan, s arczán a szemérem futó bibora hajnallik fel.

Kell-e mondanunk, hogy e hajnal a szerelem napjának hírnöke?

Úgy van : a hölgy hálaérzelmeiből nem ritkán fakadnak szerelem virágai. A férfiszív első látásra képes választani, mert erőt érez magában, szerelme tárgyát, ha gyöngé, védni, ha makacs, fékezni : de a nő, ámbár szinte nem ment futó fellobbanásoktól, védtelensége érzetében, legtöbbször annak hajlandó nyújtani szerelmének hála és becsülés koszorújába elegyült virágait, ki tetteleg bebizonyítá, hogy őt hatalmasan védni bátor, erős, kész. És ha ekként támadt szerelme később mégis megváltozik, ez akkor van, midőn szívéből a hálaérzet már eltűnt, a mi fájdalom! változékony kedélye miatt, nem tartozik a leg-ritkább események közé.

Azonban az ajtó nyílik, s az orvos belép. A neszre fölébredt beteg fölveti nagy kék szemeit s ezek először is ama feketék tekintetével ütköz-

vén össze, egy újanpattant villanyszikra vezetőivé lesznek az ifjú szívéhez. Álmai zavartak, ébrenléte perczei álmok valának, mióta az ismeretlen helyre hozatott : s most, midőn eszmélve serken föl, Isten egébe s angyalai közé *álmodja* magát.

— Semmi baj, — szól az orvos, megtapogatóván Gyula ütérét.

— Nem fog többé oly zavartan beszélni? — kérde a hölgy rebegve, mélyen pirulva s elfordulva, mintha homlokáról bűnvallás volna olvasható.

— Pár hét mindent jóvá tesz, — válaszolt az orvos a már távozó hölgynek. — Aztán szokott vidám kedélylyel szóba eredvén a beteg ifjúval, beszéde során kölesönös felvilágosítást vett és adott ezen, még eddig homályban rejlett, dolgokról : ki legyen a hölgy.

III.

Marinski Dávid, Hermina atyja, élte jobb részét hadiszolgálatban töltötte az ausztriai sereg-nél, s most, mint nyugalmazott őrnagy, szülővárosába, Krakóba vonulva vissza, megtakarított tőkepenze után s évdíjából, tisztességesen élt. Marinski nem volt ros(s)z hazafi ; honának felvirágzása legbuzgóbbika volt óhajinak : de óvakodott mégis részt venni az újabb mozgalmakban, mert, mint szokta mondani, elég higgadt vérrel bírt átlátni, mikép ezek, vértanúk szaporításán s hona gyengítésén kívül, semmi eredményt

nem szülhetnek. Szerinte, ha nemzetének még jövődjé van, az csak béke útján lesz elérhető. Ezért honfitársai által gyanus szemekkel nézetett, sőt buzgóbb körökben, szinte honárulónak bélyegeztetett.

Azon virágot, mely kebelén már-már elhervadt, de faja szépségeit nemesített alakban örökíté át a gyönyörű Herminára, hajdan, ifjúsága erődús napjaiban, a szép Magyarhon kertéből szakasztotta Marinski. E hölgy teljes szívvel csügg vala szép hadnagyán: de szerelme nem volt képes kioltani kebléből ragaszkodását a hazához, hol csecsemő korának bölcsője regett s gyermeksége bábjait anyai édes gondok válták fel. Azért, mihelyt férje szolgálatból kilépett, arra bírá azt, hogy nyugalmanak hátralevő éveit Magyarország kebelében élje le, mely hont — annak különböző tájain töltvén el katonasága szebb korát — alkalma volt megismerni. Marinski örömmel engedett e honvágynak, de a faluban, hol a nő szüleinek ősi nemesi laka állt, csak sírhalmokkal találkoztak. Fájdalom s némi lelki-vád, mintha kedvesei halálát az ő huzamos távolléte okozta volna s mintha bűn volt volna haladokló ágyuk mellett nem virasztnia, messze, messze űzé az érzékeny asszonyt: öröklött birtokát eladá s Krakóban települt le férjével és kis leányával együtt. De később ismét visszavárgott a honba, melyen kívül — s e módosítással igaz a régi közmondás — *magyarnak* nincsen élet.

Hermina magyar tejet szítt. Még ott lebegtek multja fátyolán gyermekköra tündérképei ; még ott zsibongtak füleiben a szende játársak csevegő szavai, melyeket ő is oly tisztán, oly kedvesen beszélt vala. Ezért, szülőföldre virányiról jogszerű honába szakadva is, fentartá ismeretséget az édes nyelvvel: azon csevegé anyjához bizodalmasb beszédét ; s bár nem hideg a lengyel iránt sem, melegen ragaszkodék a magyar irodalom jeles műveihez. Ne kárhoztasd, ne irígyeld őt tőlünk, eleven sebektől vérző haza! hiszen mi megköszönnők, ha *köztünk nevelt* leányaink, idegen nyelveken kívül, a magyart is megtanulnák.

Egyébiránt Hermina, bár nem egészen mentt neme hiúságitól, jó vala. Szépségével együtt érényeit is öröklötte anyjának ; és ha kissé regényes, ábrándos kedélyét s e tekintetben néha csaknem makacs szeszélyeit leszámítjuk: alig fődözhetünk fel valamely hibát erkölcsi lényében. De ez is inkább természeti hajlam, mint rögzokás, inkább általa került, több esetben legyőzött gyöngeség, mint uralkodó szenvedély volt s egyéb ragyogó tulajdoni által anyyira háttérbe szorítottatott, hogy csak folytonos társalgás után lehetett rajta olykor-olykor észrevenni.

A szülék mélyen érezték a hálát, melylyel Szerényinek tartoztak. Betegsége alatt leggyöngédebb ápolást, azután is legszívesb barátságot élvezett ez körükben, s kivált miután tőle elhunyt szülői nevét, lakhelyét megtudták és azokban mindkettő egykori ismerőseire, sőt a nő az anyá-

ban hajdankori barátnéjára emlékezett, szülei szeretettel csüggének a szép fiatalon. Visszaidéztek a multnak kies napjait; emlegeték az időt, mikor a kétéves Gyula egy hasonló szép fiúcskával játszadozott, s ilyenkor szelid köny rezdült meg az apa mély szemében, szelid köny csermelyezett alá az anya redőzött arczain, mert e fiú, az ő egyetlen fiok, koránhalt Victoruk volt.

Mindezekből érti nyájas olvasóm, hogy Gyula és Hermina szerelme szabadon felvirulhatott, s mivel a határtalan bizalomnál fogva, melylyel a leány anyja iránt viseltetett, alig maradt ez néhány napig titokban, öröme a szüléknek csakhamar jegyváltás következett, s az egész boldog család azon édes reménynyel nézett elébe a kikeletnek, hogy akkor elhagyván Krakót, Magyarországba, Szerényi birtokába jőnek le, ott ülendők a víg nászünnepet.

És most vajha bezárhatnám a történetet! vajha elmondhatnám röviden, mikép a tavasz eljött, az utazás, menyekző megtörtént, s most az új pár szerelmének tiszta sugári megtörténvén a szülők örömkönyén, remény szivárványát tüntetik fel, *biztosításul*, miszerint a család boldogsága maradandó lesz! De a sors máskép akarta: folytatnom kell.

IV.

Szivek boldogságát ecsetelni hasztalan erőködés: a kép, melyet legbátrabb kéz rajzolni merészel, végtelenül távol fog állni az eredetitől. Ha-

sonló lesz az a Korán költészetéhez, mely a menny üdvét nagyon is földileg ábrázolja.

Elég mondanom, mikép Gyula s Hermina nevezhetlen boldogok valának; még boldogabbak az által, hogy létezett rokon kebel, melybe érzelmeik fölöslegét kiönthessék. Hermina barát-néja a szép Eleonora, Gyula barátja a derék fiatal lengyel Ilniczki Augustt gyöngén szereték egymást. s a két ifjú pár, szerelemben egymásközt, barátságban viszonylag, *édeni* napokat élt.

Hajh, édenieket! . . . Ott virult a fiatal természet dús pompájában; * ott illatoztak az *első* tavasz hímes virági; ott kínálkoztak a fák arany-szín gyümölcseikkel: de ott rejtőzött a *kígyó* ezeknek tömött lombjai közt, látatlanul, vésszen! A kígyó először Hermina szívét illeté fulánkja hegyével.

Hermina egy idő óta szívszorongva kezdé észrevenni, hogy Gyula szemei gyakorta huzamosan megakadnak Elenora érdekes arczán. Nem vándolható ugyan, mintha irántai szerelme akár melegség, akár gyöngédség jeleiben fősvényebbé vált volna: de midőn, tükrei segélyével naponként lesve, óranegyedig a leány tapadó méléiben sejtelmét igazolva lelé: minden látszó bensősége Szerényinek, alacsony képmutatássá törpült előtte.

Sokáig epedt némán hasztalanul. Éjeit nem

* Az Életképekben (270. l.) sajtóhibául e helyt «paripájában» van.

látogatá édes álmom ; napjait nem fűszerezé szokott vidámság ; s a perczekben, midőn Gyula keblén függött, gyermeki csevegés helyett, fájdalom keserű hangján gyóntatá kedvesét : ha nem csalja-e meg, ha nem lesz-e hűtelen? Az ifjú százsor esküvék : de Hermina keble redői közt ezt sziszegé a kígyó : ,ne higgyj, ez eskü hamis’.

S a világhírű orvos, az *idő*, nem csöppentett balzsamot a leány szívére, sőt naponkint megfordítá a beléütött gyilkot, hogy a seb be ne gyógyulhasson.

V.

«Nem, nem epe sztem többé magamat a hűtlenért! Kitörlöm emlékemből, mint álmokképet, mint tündérmesét ; elfeledem, mint illatárt, melyet csapongó szellő felém hozott, de ismét elragadott. Hiszen könnyű nekem őt felednem : hiszen tán nem is szerettem őt. Hálával tartoztam neki ; de az adómat lefizettem : legbecsesb vagyonomat, szívemet adám jutalmul. Igen, hála volt csak, *kötelesség*, de nem szerelem. Elfogadá ; ismét elveté : most szabad vagyok. Nem epedek tovább : boldogságát nevelnék kínaim. Daczolni fogok a nyomorival : hadd lássa, hogy a kéz, melyet eltaszított, nem oly olcsó, miszerint akárkinek is játszérévé aljasodjék!...»

Hermina mondá — legalább gondolá — ezeket. Csalatott szíve megcsalá magát : elhazudá titkos érzelmeit s szerelme mélységét rövid daczos indulat tömött fátyolával terité be. Boldog-

talan leány! az által akart menekülni metsző kínaitól, hogy újabb szerelem mámorhullámiba süllyeszté magát.

Sovár imádói egyike, Kaminiczki báró lón választva kitörteni szívéből emlékét a hűtlen Gyulának. A báró látogatási sűrűdének; Szerényi végkép elmaradt. S Hermina oly boldog volt — ha Gyulára nem gondolt.

VI.

Február közepe táján fényes vigalom adatott Krakó legelső tánczteremében. A tisztas anya-hölgyek bírói széke figyelemmel, néhol éles megrovásokkal kísért egy ifjú tánczost s egy karcsú hölgyet, kiknek gyakori együttlejtésében szerelmi viszonyt gyanított észrevenni. Marinskiné is jelen volt, de körölte másról suttogtak a bíráló nyelvek: mert azon karcsú hölgy az ő leánya volt.

Marinskiné semmi különöst nem talált benne, hogy a leány több ízben tánczol Kaminiczkival. Hermina forrón szereti jegyesét, gondolá, s a báró iránt tisztelettel kell viseltetnie. Mert Herminának nem volt már bizodalma felfödözni anyja előtt megváltozott viszonyát Gyula iránt; noha buslakodó kedélyét egészen el nem titkolhatja.

Épen fejbódító keringő forralá az ifjúi vért, midőn Kaminiczki, végezvén első körét Herminával, karjára füzé ezt, s nyájas beszélgetés közt

távoleső szobába tűnt vele. Senki sem ügyelt a távozókra : csupán egy kékszemű szőke ifjú kíséré őket éles tekintetével. A báró pamlaghoz kéré szíve hölgyét, s édesen suttagá neki szerelme titkait.

A szőke ifjú pedig csöndesen utánok suhant, megállott a legszélső ajtó megett, kebeléből csillogó tört vont elő, végigtekintett annak hármasszélén, azután egy leső pillanatot vetett a pamlagon ülő párra ; hirtelen keblébe rejté a gyilkot s rohanva eltávozott. Hermina nem láthatta őt.

Kaminiczki síma nyelven ömlendezteté szerelme százszor ismételt vallomásait. A hölgy erőszakkal tépett ki kebléből minden fájós emlékezetet : akarta szeretni Kaminiczkit. Így akarjuk néha valónak hinni óhajtott álmainkat ; akarunk biztosodni, hogy a mit lelénk, valóban kincs s a mit kincsnek nézünk, nem álmunk csaljátéka : de hirtelen megdördül az ég ; a csillámcsattanás* messze riasztja szenderünket, kincsel, boldogságával együtt, s mi a vihar közepén találjuk magunkat, elhagyatva, vígasztalanul!

Kaminiczki beszéde lassan kétértelművé kezdé változni. Hermina, szíve ártatlanságában, mindég a jobb értelmet fogta fel : ismeretlen volt előtte a bűn nyelve, mely a legszebb szóvirágban is öldöklő mérget rejt. A báró tettetésnek hitte

* Lehet, hogy *villámcsattanás* helyett sajtóhiba ; de tudatos hangfestés és szemléletes kép is lehet, azért meghagytuk.

a hölgy szíve egyszerűségét s kifejezéseit egyértelműekkel cserélte föl.

Hermina visszariadt: vissza, mintha rózsát szakasztván, midőn illatát élvezni akarná harmatos szirmai közül, mérges darázs csapódnék szeme közé; mintha az ajkaihoz vitt eperszemen hirtelen undorító pókot pillantana meg. Sebesen fölállt ülhelyéről, a főterembe iramlott s anyjának döbönt szíve fölé rejtette halavány arcját.

— Beteg vagyok, anyám, menjünk haza.

Félóra mulva ágyban feküdt Hermina. Hítta a halált, de nem jött az, sőt testvérenek az álomnak is megtiltá fölkeresni a szép szenvedőt.

Másnap hiában kérdezők baráti Szerényit szálásán; hiában fürkészték ki a város minden zugát: ő nem találatott Krakóban.

VII.

Szerda lőn, febr. 18-dika 1846. A történetírás vérbetűkkel jegyzendi föl e napot évkönyveibe s kimondja rá igaz bírálatát. Mi csak annyiban említjük meg, mennyiben fölvelt tárgyunk tőle függésben áll.

Marinski Dávid nem vélte biztosnak a zendülő várban maradnia. Pénzét, becsesb ingóit összeszedte, s útra készült Magyarhonba. Egyedül Hermina rosszulléte késlelteté a család elutazását.

Hermina zokogva beszélte el megcsalását anyja előtt. Marinskiné azonban nem hihette Gyula hűtlenségét: és reményt nyújtott a beteg

szívnek, hogy a kedves ifjat honában feltalálandja. S ím e biztatás — legyen való, vagy hazug — jótékonyan hatott a leány egészségi állapotára: az elutazás reménye pár nap alatt felgyógyította őt.

Az indulás szombatra, február 21-kére lőn határozva; a vágyó hölgy szemei kíváncsian legelének a naptárban. És e néma rendezője a ház dolgainak, indulás szombatán *Eleonora* nevet mutatott a tünődő leánynak.

— Eleonora! — sóhajtá — megátkozom-e ezen nevet, mely több évig áldás volt szívemen? megátkozom-e búcsú gyanánt, mint rablóját szerelmemnek? Hátha a rablást tudtán kívül követték el bájai? Vele beszélnem kell; kérdőre kell vonnom: így nem távozhatom.

Pénteken estve Eleonorához sietett búcsúvételre. Ölelő karokkal repült ez barátnéja fogadására, s legelőbb is egy arczképhez vonszolta, melyet, mint dicsekedve mondá, Augusztjától csak most kapott névnap ajándékul. A kép Eleonora tökéletesen talált arczképe volt, s Hermina, mintegy átvillanyoztatva leánytársa színletlen örömétől, nem állhatá meg, hogy a képet meg ne csókolja.

Ilniczki távolabb állt: mosolygott, de egyszersmind könny csillant meg szemeiben. Ha tudná nagysád, mily kezek vonásit érinté ajkival, bizonyosan visszavenné csókját, — monda.

Hermina Ilniczki-re tekintett; olvasni lehetett arczáról, hogy nem érti a beszédet.

— A képet — folytatá Ilniczki — szegény barátom Szerényi Gyula festé, emlékezetből. Figyelmesen kileste Lórim vonásait s belőlök lakhelyén rakta össze ezen másolatot. Lórim nagyon elégtelt vele : hanem én csak az *eredeti* mellett maradok.

Hermina lelkében világosság lőn, de villámé volt ez, mely életfáját széthasította fenyegeté; villámé, mely ő rá süté a hűtelenség korombélyegét!

Szerényi tehát nem egyébért merült el néha Eleonora nézésében, mint azért, hogy arczvonalait emlékébe annál hívebben benyomhassa! Tudniillik Auguszt meg akarván kedvesét névestén lepni, Gyulát, mint jó festőt, kérte meg arczképének titkoni elkészítésére.

Ama számtalan érzelmek közül, melyek a boldogtalan leányt, mint megannyi rémek, űzik vissza szülői lakába, legkiválóbbak a bánat, szégyen, kízó öntudat s mégis forró szerelem, megettök tátongó kétségbeeséssel: azon egyetlen érzet, mely a lét fonalát még fenntartja s az életet hosszabb útra edzi: egyedül a *remény*.

VIII.

Remény, hogy szerelmesét, büntelen, holtig hű Gyuláját még feltalálandja; remény, hogy ez megbocsátand, nem teend szemrehányásokat eltévedt jegyesének; remény, hogy csókHzáporral hintheti még ajkait s a kezet, melyen adott gyűrűje csillog...

Reménye, hajh, *nem* csalta meg!

Galicziának Bochnia nevű kerületében sebesen halad egy utazó kocsi. Előtte az úton paraszt nép csoportoz; a csoport közepén lassú ökörszekér mozog előre. A kocsi csakhamar eléri a csoportot, de, mielőtt kitérhetne, izmos karok tartóztatják fel a lovakat.

Marinski őrnagy kénytelen kiszállni kocsijából, s lehetőleg igazolni magát, hogy nem forradalom embere.

Hirtelen, éles sikoltással szökik le a hintóból egy magas ifjú hölgy, s a pórnépen keresztül a szekéren terem. A szekéren holttest fekszik, véres mellel, vértelen arczczal; s a barna hölgy, ráborultan, őrjöngő szenvedélylyel csókolja hideg kezét, ajkait. «Gyula!» sikolt még egyszer, hangján a kétségbeesésnek, s ájultan rogyik jegyese fölé.

Marinski és neje borzadva ismerének a legyilkoltban Hermina jegyesére.

A vad lengyel pórok megilletődve nézték a jelenetet s feledék rabhalottuktól az élő fájdalmat eltiltani. Az őrnagy kocsiba emelé eszméletvesztett leányát; a pórok tovább akarák vinni martalékukat.

— Ne vigyétek, adjátok eltemetnünk! — jajdult fel a keserves anya.

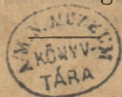
Marinski gazdag ajándékokkal csakugyan rábírta a parasztokat a holttest átengedésére, bár előbb szabadkoztak, hogy azt, mint 'lázasztót', kötelességök Lwowba vinni.

S ott, egy igénytelen halomka tövén, egyszerű

keresztel kijelölt sírban nyugszik *Szerényi Gyula*, kit időtlen féltésből származott szeszélyes női dacz a forrongó nép közé hajtott, hogy ha már életét elveszté, halálát lelje föl!

IX.

A fiatal orvos, kinek szíves elbeszélése után jelen történetet közlöm, Kassán találkozott *Marinskiékkal*. Ő jelen volt az orvosi tanácsban, mely *Hermina* életromjai felett tartatott, s melyben a nyomatékossb vélemények egyhangúan odanyilatkoztak, miképen, ha talán testi egészsége még visszaszerezhető volna is, mihez egyébiránt semmi remény: elméje sohasem fog teljesen kiépülni.

TARTALOM.

Bevezetés	3
Egy egyszerű beszélyke	11
<i>Hermina</i>	33

(A helyesírás pontosan ragaszkodik az első kiadáséhoz. Csupán az *a'* és *'s* hiányjeleit, továbbá az *ilyen*, *ollyan*, *melly* második *l* betűjét hagytuk el, és a kötőjellel kapcsolt összetett szavakat írtuk egybe.)

- 1581—1587. Arany János magyarázó irodalom története.
 1588—1590. Csánki Dezső. Árpád vezér, Mátyás király.
 1591—1592. Hugó Viktor. A kard.
 1593—1594. Apuleius. Amor és Psyche.
 1595—1597. Tor Hedberg. Apa és fiú.
 1598—1599. Riedl Frigyes. Gyulai Pál.
 1600—1607a. Arany László. Magyar népmese-gyűjtemény.
 1608—1617. Castle. Rockhurst a víg ezimbora.
 1618—1619. Örmény regék.
 1620—1624. Barrie. Margaret Ogilvy.
 1625—1628. Lenau M. Az albiak.
 1629—1630. Gyulai Pál. Arany János.
 1631—1633. Lampérth Géza. A kompánia rózsája.
 1634—1636. Andersen. Az én életem meséje.
 1637—1640. Farkas Zoltán. Bajza József élete és művei.
 1641—1642. Görgei Artur. Gazdátlan levelek.
 1643—1644. Neera. Az ördög palástja.
 1652—1653. Riedl Frigyes. Három jellemzés.
 1654—1656. Angyal Dávid. Gyulai Pál.
 1657—1658. König György. Flaubert.
 1659—1661. Finn költőkből.
 1662—1665. Yolland Arthur. Charles Dickens élete és művei.
 1666—1668. Coppée. A koronáért.
 1669—1671. Karl Lajos. Páris kövei.
 1672—1675. Wlassics Gyula. Múzeumok és könyvtárak.
 1676—1677. Byron. Transformatio.
 1678—1679. Schopenhauer. A zene esztétikája.
 1680—1681. Erkkó János Henrik. Ajno.
 1682—1684a. Echegaray. Folt, a mely tisztít.
 1685—1688. Szigligeti Ede. Gritti.
 1689—1692. Fraknói Vilmos. Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja.
 1693—1698. Boccaccio. Fiammetta.
 1699—1705. Ludwigh Ottó. Ég és föld között.
 1706. Péterfy Jenő. Petőfi Sándorról.
 1707—1716. Carlyle. Sartor Resartus.
 1717—1720. Vondel. Lucifer.
 1721—1722. Lenau. Don Juan.
 1723—1725. II. József válogatott levelei.
 1726—1728. Strindberg. Utópiák a valóságban.
 1729—1731. Macaulay. William Pitt.
 1732—1733. Gibbon. Konstantinápoly eleste 1453-ban.
 1734—1736. Marlowe Kristóf. II. Edvárd király.
 1737. Franklin Benjamin. A gazdálkodás útja.
 1738—1741. Deák Ferencznek az 1861-ik évi országgyűléstől elfogadott két fölírata.
 1742—1745. Márki Sándor. Történet és történetírás.
 1746—1749. Andrassy Gyula. Bosznia okkupációjáról.
 1750—1751. Andrassy Gyula. A száműzött Rákóczy.
 1752—1754. Molnár Antal. A zenetörténet szelleme.
 1755—1759. I. Vilmos 90 válogatott írása.
 1760—1762. Motley. Nagy Péter csár.
 1763—1764. Angyal Dávid. A világháború okai.
 1765. Wlassics Gyula. A német világpolitika.
 1766—1767. Wekerle Sándor. A háború gazdasági következményei.
 1768—1769. Andrassy Gyula. A jó béke céljai.
 1770—1771. Thallóczy Lajos. 1814—1914.
 1772—1775. Zangwill. Mary Ann.
 1776—1777. Wieland. Nemes Geron.

- 1778—1779. **Prohászka Ottokár.** Az objektív idealizmus.
 1780—1784. **Boyesen.** Goethe Faustja.
 1785. **Marczali Henrik.** Italicæ res.
 1786—1788. **Ferentzi Magda.** Macza.
 1789—1798. **Milton.** Az elveszett paradicsom.
 1799—1805. **Cesare Beccaria.** Büntett és büntetés.
 1806—1810. **Marlowe.** A máltai zsidó.
 8111—1813. **Sebestyén Károly.** Napnyugati séták.
 1814—1816. **Andrássy Gyula.** A magyarság és németiség érdekszolidaritása.
 1817—1820. **Czuczor** költeményei.
 1821—1824. **Aristoteles** poetikája.
 1825—1827. **Cicero.** Cato Maior az öregségről.
 1828—1831ab. **Taine.** Az eszmény a művészetben.
 1832—1834. **Sienkiewicz H.** Falusi tragédia. Szérvázlatok.
 1835—1836. **Fluck András.** A német birodalom alkotmánya.
 1837—1842. **Császár Elemér.** Shakespeare és a magyar költészet.
 1843—1847. **Kéky Lajos.** Tanulmányok Arany János epikájáról.
 1848—1850. **Halidé Edib Hanum.** Az új Turán. Egy török nő végzete.
 1851—1853. **Csánki Dezső.** Az új magyar és úgynevezett közös címerekről.
 1854—1855. **Molnár Antal.** Beethoven.
 1856—1863. **Váradj Antal.** Elmúlt időkből.
 1864—1866. **Wlassics Gyula báró.** A semlegesség a világháborúban.
 1867—1869. **Tolsztoj.** Szergij atya.
 1870—1872. **Marlowe.** Doktor Faustus tragikus története.
 1873—1877. **Heinrich Gusztáv.** A Don-Juan-monda.
 1878—1880. **Joél Károly.** A történelem észszerűsége.
 1881—1883. **Fraknoi Vilmos.** A magyar országgyűlések befolyása a külpolitikára.
 1884—1887. **Turgenjev.** Aszja.
 1888—1893. **Geréb József.** Klasszikus világ és modern műveltség.
 1894—1902. **Irk Albert.** Nemzetközi jog.
 1903—1910. **Verner von Heidenstam.** Szent György és a sárkány.
 1911—1917. **Réz Mihály.** Külpolitikai tanulmányok.
 1918—1920. **Haraszti Gyula.** Hogyan írtak és beszéltek a régi franciák.
 1923—1937. **Bellamy Edward.** Visszapillantás 2000-ből 1887-re.
 1947—1950. **Heinrich Gusztáv.** A bolygó zsidó mondája.
 1953—1954. **Molnár Antal.** Bach és Händel zenéjének lelki alapja.
 1955—1956. **Angyal Dávid.** Mohács.
 1957—1961. **Fest Sándor.** Angolok Magyarországon 1825—1848.
 1967—1980. **Ybl Ervin.** Az antik és a modern művészet.
 1981—1991. **Puskin.** Anyégin Eugén.
 2001—2002. **Hegedüs Loránt.** A magyar éjszaka.
 2009—2010. **Gyulai Pál.** Erdélyi úti benyomások.
 2014—2015. **Heinrich Gusztáv.** Az Árgirus-mese.
 2019—2020. **Mauksch Kornélia.** Mikszáth Kálmánról.
 2026—2033. **Vorósmarty Mihály.** Zalán futása.
 2051—2053. **Radó Antal.** Dante.
 2060—2065. **Horváth János.** Magyar ritmus, jövevény versidom.
 2070—2076. **Gyulai Pál.** Jó éjszakát.
 2077—2079. **Arany János** novellái. Kiadta Gálos Rezső.

Kapható minden könyvkereskedésben.

